

(ISSN: 2587-0238)

Erbudak, K. C. (2025). 4-7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında ölçme ve değerlendirme durumlarının incelenmesi, *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, 10(31), 185-201.

DOI: <http://dx.doi.org/10.35826/ijetsar.770>

Article Type (Makale Türü): Araştırma Makalesi

4-7. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME DURUMLARININ İNCELENMESİ

Kadir Can ERBUDAK

Dr., T.C. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı, Ankara, Türkiye,
kadircanerbudak@windowslive.com
ORCID: 0000-0003-4595-1179

Gönderim tarihi: 02.05.2025

Kabul tarihi: 18.08.2025

Yayın tarihi: 15.09.2025

ÖZ

Eğitim öğretim sürecinin önemli ve birbirini tamamlayan birçok unsuru bulunmaktadır. Bu unsurlar arasında; öğrenme çıktıları, öğrenme öğretme süreci, içerik, program, yöntem-teknik ve ölçme-değerlendirme yer almaktadır. Karmaşıklaşan ve çok hızlı değişen günümüz şartları, eğitim sistemlerinin gerçekleşen bu fenomenler karşısında etkili çözümler bulması ve bireyleri çağın gereklerine göre biçimlendirmesini zorunlu kılmaktadır. Bu süreçlerden belki de en fazla etkilenen boyutlardan biri de ölçme-değerlendirme faaliyetleridir. Bu durum dikkate alındığında öğrenme öğretme sürecini biçimlendirmesi açısından ölçme-değerlendirme çalışmalarını büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle ölçme-değerlendirme faaliyetleri dersin yapısının yeniden yapılandırılmasına imkân tanımaktadır. Uzun yıllardan beri sosyal bilgiler derslerinde, sosyal bilgiler ders kitaplarının önemli bir konumda olduğu görülmektedir. Ayrıca genel olarak sosyal bilgiler eğitimcileri ders kitaplarının sosyal bilgiler öğretiminde önemli bir konumda olduğu konusunda hemfikirdir. Bunun yanı sıra ders kitapları öğretim programını baz alarak oluşturulduğu ve içeriğini bu yapıdan aldığı için önemli materyallerden biri olarak görülmektedir. Bu çalışmanın amacı çağdaş ve geleneksel ölçme-değerlendirme anlayışlarının sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan ölçme-değerlendirme bölümlerine etkisinin değerlendirilip ortaya konulmasıdır. Araştırmanın modeli olarak doküman incelemesinden yararlanılmış, veri kaynağını 2023-2024 eğitim öğretim yılında 4, 5, 6 ve 7. sınıflarda okutulan sosyal bilgiler ders kitapları oluşturmuştur. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Analiz sonucunda sosyal bilgiler ders kitaplarında (4, 5, 6 ve 7. sınıf) çağdaş ölçme-değerlendirme araç ve anlayışlarına tüm sınıflar bazında daha fazla yer verildiği, en fazla açık uçlu soruların kullanıldığı ve genellikle ünite sonunda geleneksel anlayışla oluşturulan ölçme-değerlendirme araçlarına yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Her ne kadar çağdaş anlayışı yansıtan ölçme-değerlendirme araçlarının ders kitaplarında hâkim olması sevindirici bir durum olsa da ölçme-değerlendirme araçlarında çeşitliliğin sağlanmadığı da tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Ölçme ve değerlendirme, sosyal bilgiler öğretimi, sosyal bilgiler ders kitapları.

*Bu çalışma 04-06 Ekim 2024 tarihinde düzenlenen Uluslararası Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Sorumlu Yazar: Dr. Kadir Can ERBUDAK, T.C. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı, kadircanerbudak@windowslive.com

Etik Kurul Onayı: İlgili çalışma doküman analizi ile yürütüldüğünden etik kurul izni gerekmemektedir.

İntihal/Etik: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir

EXAMINATION OF MEASUREMENT AND EVALUATION IN 4TH-7TH GRADE SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS

ABSTRACT

The educational process consists of many important and complementary elements. These elements include learning outcomes, the teaching-learning process, content, curriculum, methods and techniques, and assessment and evaluation. The complex and rapidly changing conditions of today's world necessitate that educational systems find effective solutions to these phenomena and shape individuals according to the requirements of the age. One of the dimensions most affected by these processes is perhaps the assessment and evaluation activities. Considering this situation, assessment and evaluation activities are of great importance in shaping the teaching-learning process. Therefore, assessment and evaluation activities allow for the restructuring of the course content. For many years, social studies textbooks have held a significant position in social studies courses. Additionally, social studies educators generally agree that textbooks are crucial in the teaching of social studies. Furthermore, textbooks are seen as important materials because they are based on the curriculum and derive their content from this structure. The aim of this study is to evaluate and reveal the impact of contemporary and traditional assessment and evaluation approaches on the assessment and evaluation sections in social studies textbooks. The research model utilized document analysis, and the data source consisted of social studies textbooks used in the 4th, 5th, 6th, and 7th grades during the 2023-2024 academic year. The obtained data were analyzed using descriptive analysis. The analysis revealed that contemporary assessment and evaluation tools and approaches were more prevalent across all grades in social studies textbooks (4th, 5th, 6th, and 7th grades), with open-ended questions being the most frequently used, and traditional assessment and evaluation tools were generally included at the end of units. Although it is pleasing that contemporary assessment and evaluation approaches dominate the textbooks, it was also found that there is a lack of diversity in the assessment and evaluation tools.

Keywords: Measurement and evaluation, social studies teaching, social studies textbooks.

GİRİŞ

Eğitim kurumlarının temel görevi, eğitim öğretim hizmetlerini efektif, verimli bir biçimde bireylere ve topluma sunmaktır. Eğitim öğretim faaliyetlerinin, eğitim kurumlarında etkili ve verimli bir biçimde sunulabilmesi belirlenen hedefler çerçevesinde sürecin planlanması ve uygulanmasıyla mümkün olabilmektedir. Eğitim öğretim faaliyetlerinin belirlenen hedefler doğrultusunda uygulandığı ve böylelikle etkili-verimli olduğunu savunabilmemiz için bireylerdeki ilerlemenin belirli bir sistematik düzen doğrultusunda ölçülmesi, fark edilebilir değişikliklerin belirlenmesi gerekmektedir. Bu faaliyet eğitim öğretim sürecinde ölçme-değerlendirme kavramıyla ifade edilmektedir (Göçer, 2018, ss. 198-199). Ölçme, “bir varlığın veya niteliğin yapılan gözlem sonuçlarına göre sayılar veya başka sembollerle açıklanması” olarak tanımlanmaktadır (Özçelik, 2011, s. 13). Değerlendirme ise, “yapılan bu işlemlerden sonra bir karar verme, bir görüşe ulaşma aşaması” olarak tanımlanabilmektedir (Özçelik, 2011, ss. 221-222).

Alanyazında ölçme ve değerlendirilmenin; geleneksel ve çağdaş yaklaşımlardan oluştuğu görülmektedir (Wiggins, 1999, ss. 108-109). Çağdaş ölçme ve değerlendirmede amaç, bireye gelecek öğrenmelerinde rehber olmaktır. Bu yaklaşıma göre birey, aldığı geri bildirimler doğrultusunda hem eksik hem de yeterli yönlerini belirleme olanağı bularak kendi akademik yaşantısını oluşturabilmektedir. Öğretmen ise, ölçme ve değerlendirme faaliyetlerinden elde ettiği verilerle öğrenme sürecini revize edip süreci tekrardan tasarlayabilme imkânını elde etmektedir (Bell ve Bronwen, 2001, ss. 25-26; Brookhart, 2001, ss.155-156). Çağdaş ölçme ve değerlendirme; bireysel farklılıkları, geçmiş deneyimleri, kültürel ve dilsel farklılıkları ve en geniş kapsamıyla bireysel ihtiyaçları temel alan geri bildirimler sunmaktadır (Darling-Hammond, 2005, s. 132). Çağdaş ölçme ve değerlendirme yaklaşımları bireylerin eleştirel düşünme becerilerini, problem çözme becerilerini, gerçek yaşam sorunlarına karşı çözüm üretmelerine olanak tanıyarak akademik hayatlarına önemli katkılar sağlamada oldukça etkilidir (Martin, 1998, ss. 26-28). Geleneksel anlayışta ise; merkezde öğretmen yer almakta ve bireyler daha çok yüksek notlar peşinde koşmaktadır. Süreçten daha çok sonuçta elde edilen ürün dikkate alınmaktadır. Standartlaştırılmış testler burada oldukça önemlidir ve bireylere not verme imkânı oldukça sınırlı olduğundan çağdaş yaklaşımların kullanılmasının gerekliliği bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Çağdaş yaklaşımlarda bireysel farklılıklar dikkate alınmakla birlikte bireylerin gelişimlerinin evreleri ortaya konulabilmektedir. Nitekim sosyal bilgiler öğretim programının benimsediği ölçme ve değerlendirme anlayışında da her birey için standartlaştırılmış bir anlayıştan ziyade çağdaş yaklaşımların işe koşulması vurgulanmakta, bireye özgü ölçme ve değerlendirme işlemlerinin süreçte kullanılması önerilmektedir (MEB, 2024, ss. 7-8).

Geleneksel ölçme ve değerlendirmenin amacı bireyleri belirli ölçütlerle ele alıp incelemekken, çağdaş ölçme ve değerlendirme anlayışın amacı bireylerin, öğrenme öğretme sürecinin ve resmî programın hangi düzeyinde olduğunu ortaya koymaktır. Tablo 1’de geleneksel ve çağdaş ölçme değerlendirme araçlarının neler olduğu ortaya konulmuştur.

Tablo 1. Geleneksel-Çağdaş Ölçme ve Değerlendirme Araçları

<i>Geleneksel Anlayış</i>	<i>Çağdaş Anlayış</i>
“Çoktan Seçmeli Testler”	“Açık Uçlu Sorular”
“Eşleştirme Soruları”	“Yapılandırılmış grid”
“Boşluk Doldurma Soruları”	“Tanılayıcı Dallanmış Ağaç”
“Doğru- Yanlış Soruları”	“Kelime İlişkilendirme Testi”

“Kısa Cevaplı Sorular”

“Kavram Haritası”

“Kavram Ağı”

“Zihin Haritası”

“Anlam Çözümleme Tablosu”

“Performans Değerlendirme (Rubrik)”

“Portfolyo”

“Rol Yapma-Drama”

“Rapor”

“Grup/Akran Değerlendirmesi”

“Öz Değerlendirme

“Kontrol Listeleri”

“Tutum Ölçekleri”

“Görüşme”

“Proje”

“Bulmaca”

“Çizim”

(Deveci ve Altıntaş, 2022, s. 45).

Geleneksel ve çağdaş ölçme-değerlendirme yaklaşımları arasında ayırt edici özellikler bulunmaktadır. Bu ayırt edici özellikler Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Geleneksel-Çağdaş Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımlarının Ayırt Edici Özellikleri

Geleneksel Anlayış	Çağdaş Anlayış
“Öğretmen öğrenme sürecinin merkezindedir.”	“Birey öğrenme sürecinin merkezindedir.”
“Öğrenme sürecinden ziyade sonuç önemsenir.”	“Öğrenme süreci ve çıktılar yani ürün önemsenir.”
“Bilişsel, duyuşsal ve psikomotor bütünsellik içermez”	“Bilişsel, duyuşsal ve psikomotor bütünsel olarak ele alınır.”
“Bireysel öğrenmeler önemli yer tutar.”	“İş birlikli öğrenmeler önemli yer tutar.”

(Başol, 2013, s. 5).

Çağımız eğitim sistemlerinin kazandırmayı öngördüğü hedefler arasında sorgulayan, eleştiren, düşünen ve bilgiyi üreten bireylerin yetiştirilmesi yer almaktadır. Bu hedefe ulaşılabilmesi için de öğretim programları hazırlanmaktadır. Öğretim programları bilgiyi edinme ve aktarma sürecinde üst düzey düşünme becerilerini gelişmesinde önemli bir unsurdur (İlhan ve Gülersoy, 2019, s. 11). Bu becerileri geliştirmek sosyal bilgiler derslerinin de amaçları arasında yer almaktadır. Sosyal bilgiler dersi öğretim programının bireylerden; bilgiyi üretilen etkili bir şekilde kullanmasını, problemlere karşı efektif çözümler üretebilmesini, eleştirel düşünebilmesini, girişimci, iletişim becerilerine sahip, sorgulayan, empatik düşünebilen ve toplumuna-kültürüne katkı sağlayan nitelikte bireyler olmasını beklemekte ve bu tipte bireylerin yetiştirilmesine imkân tanıyan anlayışın yerleşmesine önem vermektedir (MEB, 2024, ss. 4-5)

Eğitim öğretimin temel amaçlarını ortaya koyan öğretim programları, amaçlara uygun olarak hazırlanmış ders kitaplarıyla bireylere öğrenme çıktılarını kazandırmayı amaçlamaktadır. Ders kitapları öğretim faaliyetlerinde en çok kullanılan materyaller arasında yer almaktadır. Ders kitabı, “Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları Yönetmeliği’ne” göre, “her seviye ve düzeydeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılan ve konuları öğretim programlarına uygun olarak hazırlanan basılı eser” olarak tanımlanmıştır (MEB, 1995, s. 598). Bu basılı eser, öğretmen-öğrenci ilişkisini sağlaması ve öğretim sürecinde etkinlikleri oluşturması bakımından işlevsel olarak çağın gereklerine ve düzeye uygun olarak oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır (Göçer, 2008, s. 199). Ayrıca ders kitapları, bireylerin konular arasında bağ kurmalarına imkân tanıyarak kendi öğrenme süreçlerini yapılandırılmalarına ve öğrenilen bilgileri tekrar etmelerine fırsat vermektedir (Güzel ve Şimşek, 2014, ss. 179-180). Öğretim programı doğrultusunda oluşturulan ders kitapları eğitim politikaların tüm öğelerini kapsayan ders

araçlarıdır. Bu nedenle eğitim sisteminin planlama, uygulama, değerlendirme ve revize etme ya da düzenleme süreçlerinde öncelikli olarak etkilenen bir yapısı da mevcuttur (Ar-Yavuz, 2007, ss. 3-4).

Bir öğrenme öğretme aracı olarak ders kitapları, öğretim programı doğrultusunda hazırlanan ve programın öğelerini barındıran basılı materyallerdir (Erkiliç ve Can, 2018, s. 297). Bu nedenle ders kitaplarında öğrencileri araştırmaya, sorgulamaya ve düşünmeye yönelik konular ve sorular yer almalıdır (Demirel, 2000, ss. 39-41). Ders kitapları, öğrenme sürecinde öğretmen-öğrenci arasında öğrenme yaşantılarına kaynaklık eden araçlardan biridir (Halis, 2002, ss. 49-50). Öğretim programlarının hedeflerinin sağlanmasında aracı görevini üstlenirler. Ders kitapları Millî Eğitim Bakanlığı tarafından her yeni eğitim öğretim yılı başında ülke genelindeki tüm okullara sınıf düzeyine göre ulaştırılmaktadır. Bireylerin programda yer alan öğrenme çıktılarına ulaşmasını sağlamakla birlikte öğrenme faaliyetinin sistematik olarak yürütülmesine imkân tanıyan ders kitapları programdaki öğrenme çıktılarının bireylere istendik düzeyde kazandırılıp kazandırılmadığının belirlenmesinde ise içeriğinde yer alan ölçme ve değerlendirme durumlarından yararlanılmaktadır.

Alanyazında sosyal bilgiler ders kitaplarının farklı değişkenler açısından incelendiği birçok çalışma yürütülmüş olsa da ölçme ve değerlendirme ile ilgili çalışmaların oldukça sınırlı olduğu söylenebilir. Ataman ve Kabapınar (2012) yapmış oldukları çalışmalarında 4-5. sınıf programlarındaki ölçme değerlendirme yöntemlerinin kullanıma nedenleri ve uygulamaların yeterliliği üzerinde durmuşlardır. Adanalı ve Doğanay (2010) yapmış oldukları çalışmalarında 5. sınıf sosyal bilgiler dersinin ölçme ve değerlendirme sürecinde hangi ölçme-değerlendirme etkinliklerinin kullanıldığını ve bu etkinliklerin uygulanırken hangi sorunlarla karşılaşıldığını belirlemişlerdir. Araştırmada geleneksel ve çağdaş araçların birlikte kullanıldığı fakat daha çok geleneksel anlayışta yapılandırılan ölçme ve değerlendirme araçlarının işe koşulduğunu tespit etmişlerdir. Cevahir-Batmaz ve Dünder (2022) yapmış oldukları çalışmalarında 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan ölçme ve değerlendirme araçlarını incelemişlerdir. Araştırmada en fazla açık uçlu sorular en az ise cümle tamamlama, eşleştirme ve kavram bulmacası gibi çağdaş ölçme ve değerlendirme araçlarına yer verildiğini tespit etmişlerdir. Köse (2021) yapmış olduğu çalışmada ortaokul fen bilimleri ders kitaplarını ölçme ve değerlendirme açısından incelemiştir. Fen bilimleri ders kitaplarında geleneksel ölçme ve değerlendirme yaklaşımlarına daha fazla yer verildiğini tespit etmiştir. Karabulut (2022) yapmış olduğu çalışmada Türkçe ders kitapları çağdaş (tamamlayıcı) ölçme ve değerlendirme araçları bağlamında incelemiştir. Çağdaş (tamamlayıcı) ölçme ve değerlendirme araçları açısından Türkçe ders kitaplarının oldukça yetersiz olduğu sonucuna ulaşmıştır. Demiralp (2023) yapmış olduğu çalışmada 9. sınıf coğrafya ders kitabı doğal sistemler ünitesinde yer alan ölçme ve değerlendirme sorularını incelemiştir. Çalışmada üst seviye bilişsel süreç sorularının yetersiz olduğu görmüş bu durumda çağdaş ölçme ve değerlendirme araçlarına yeterli sayıda yer verilmediği sonucunu doğurmuştur. Can ve Ogur (2022) yapmış oldukları çalışmalarında ölçme ve değerlendirme aracı olarak Türkçe ders kitaplarını incelemişlerdir. Süreç odaklı (çağdaş) ölçme ve değerlendirme araçlarının yetersiz olduğu sonucuna varmışlardır. Deveci ve Altıntaş (2022) yapmış oldukları çalışmalarında 2019 Fen bilimleri ders kitaplarını ölçme ve değerlendirme yaklaşımlarına göre incelemişlerdir. Geleneksel anlayışta oluşturulan ölçme ve değerlendirme araçlarının kitapların genel yapısını oluşturduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Görüldüğü üzere sosyal bilgiler ders kitaplarıyla ilgili alanyazında bir boşluk mevcuttur. Bu boşluğu doldurmayı amaçlayan bu araştırma, 4-7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında hem geleneksel hem de çağdaş ölçme ve değerlendirme araçlarının hangilerine yer verildiği ya da verilmediği, hangilerinin kullandığı ve hangilerinin daha sık ya da az kullanıldığının belirlenmesiyle alana katkı sağlayacaktır. Ayrıca sosyal bilgiler ders kitaplarının mevcut ölçme ve değerlendirme durumunun ortaya konulması gelecekte yazılacak olan ders kitaplarına da rehberlik ederek her anlamda nitelikli eserlerin ortaya konulmasına yardımcı olacaktır. Bu çalışmanın amacı çağdaş ve geleneksel ölçme-değerlendirme anlayışlarının sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan ölçme ve değerlendirme bölümlerine etkisinin değerlendirilip ortaya konulmasıdır. Sosyal bilgiler disiplinlerarası yapısı gereği birçok bilimi bünyesinde barındırmakta ve bu bilimler öğrenme çıktıları aracılığıyla bireylere kazandırılmaktadır. Bu özelliğinden dolayı sosyal bilgiler ders kitapları, eğitim öğretim faaliyetlerinde sıklıkla kullanılan materyallerden biridir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorular cevap aranmıştır:

- 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında geleneksel ve çağdaş ölçme-değerlendirme araçlarına ne kadar yer verilmiştir? Eğer yer verilmişse bu araçlar nelerdir? Hangi sıklıkla kullanılmışlardır?
- 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında geleneksel ve çağdaş ölçme-değerlendirme araçlarına ne kadar yer verilmiştir? Eğer yer verilmişse bu araçlar nelerdir? Hangi sıklıkla kullanılmışlardır?
- 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında geleneksel ve çağdaş ölçme-değerlendirme araçlarına ne kadar yer verilmiştir? Eğer yer verilmişse bu araçlar nelerdir? Hangi sıklıkla kullanılmışlardır?
- 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında geleneksel ve çağdaş ölçme-değerlendirme araçlarına ne kadar yer verilmiştir? Eğer yer verilmişse bu araçlar nelerdir? Hangi sıklıkla kullanılmışlardır?

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, incelenen dokümanlar, verilerin analizi ve araştırmanın geçerlik, güvenilirliğine ait bilgiler sunulmuştur.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırılmak istenen olgu ve olgular hakkında yazılı bilgi içeren materyallerin analizi doküman incelemesi olarak tanımlanmaktadır (Creswell, 1999, ss. 456-457). Doküman incelemesi yönteminde öncelikle dokümanlar bulunmuş, orijinallikleri teyit edilmiş, anlamlandırılmış ve verilerin analizi yapılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 189). Dokümanların bulunma aşamasında hangi dokümanların kullanılacağı ve bu dokümanlara nasıl ulaşılabileceğine karar verilmiştir. Bu kapsamda ilk ve ortaokullarda 2023-2024 eğitim öğretim yılında 4, 5, 6 ve 7. sınıflar da okutulan sosyal bilgiler ders kitapları Eğitim Bilişim Ağı (EBA)'dan edinilmiştir. Elde edilen dokümanların orijinallliği de resmî internet sayfasından edinildiği için böylelikle kontrolü de sağlanmıştır. Dokümanların analizi öncesinde araştırmacı ve alanında uzman akademisyenler tarafından araştırma problemiyle uyumlu olarak dokümanlar anlamlandırılmış, sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan ölçme ve değerlendirme durumlarının genel çerçevesi ve yapısı belirlenmiştir.

Veri Kaynakları

Çalışmanın verileri kaynağını Millî Eğitim Bakanlığı tarafından onaylı 2023-2024 eğitim öğretim yılında ilk ve ortaokullarda okutulan 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır. Bu kitaplar ilk ve ortaokullarda (4-7. sınıf) kullanılmaktadır. Çalışmanın veri kaynağını oluşturan ders kitaplarına ilişkin ayrıntılı bilgiler Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Analiz Edilen Sosyal Bilgiler Kitaplarına İlişkin Genel Bilgiler

<i>Sınıf</i>	<i>Yazar/Yazarlar</i>	<i>Basım yılı</i>	<i>Yayınevi</i>
4	"Tolgahan AYANTAŞ"	2023	"Ferman Yayıncılık"
5	"Seçil Büket HARUT"	2023	"Ata Yayıncılık"
6	"Erhan ŞAHİN"	2021	"Anadol Yayıncılık"
7	"Öznur AÇIL" "Hülya GÜVENÇ" "Ayşegül HAYTA" "Sezcan KILI"	2019	"MEB Yayıncılık"

Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

Geçerlik kapsamında inandırıcılık, güvenilirlik kapsamında ise teyit edilebilir olma ve tutarlılık sağlamak amaçlanmıştır. Çalışma sürecinde elde edilen verilerin tutarlılığını sağlamada araştırmacı tarafından 4 aylık süreyle değerlendirme yapılmış ve arasındaki tutarlılık düzeyi dikkate alınmıştır. İki ayrı değerlendirme sonuçları karşılaştırmaya tabi tutulmuş, güvenilirlik $[\text{görüş birliği} / (\text{görüş birliği} + \text{görüş ayrılığı})] \times 100$ formülüne göre hesaplanmıştır (Miles ve Huberman, 2015, s. 278). Analiz sonucunda değerlendirme arasındaki uyum %87 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri; örnekleme belirleme, kategorileri oluşturma, analiz birimlerinin saptanması ve sayılarla ifade edilme gibi dört aşamadan oluşan betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 244). Bu bağlamda araştırmanın veri kaynağını oluşturan örneklem grubu 2023-2024 eğitim öğretim yılında, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı eğitim kurumlarında kullanılan 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan ölçme ve değerlendirme durumları belirlenmiştir. Kategorilerin geliştirilmesi için alanyazın taraması yapılmış ve bu doğrultuda geleneksel ve çağdaş ölçme ve değerlendirme yaklaşımlarının neler olduğu belirlenmiştir. Ölçme ve değerlendirme faaliyetlerinin genel yapısı değerlendirilirken geleneksel ve çağdaş ölçme-değerlendirme ürünleri ayrı ayrı sınıflandırılarak analize tabi tutulmuştur.

Etik İzin: Çalışma doküman analizi ile yürütüldüğünden etik kurul izni gerekmemektedir.

BULGULAR

Bu bölümde sosyal bilgiler ders kitaplarından elde edilen ölçme ve değerlendirme durumlarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Ölçme ve Değerlendirme Araçlarına Ait Bulgular

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan ölçme ve değerlendirme durumlarına ait ünite bazında dağılım Tablo 4'te sunulmuş, Tablo 5'te sınıf seviyesine göre ölçme ve değerlendirme araçlarının genel durumu verilmiş ve ardından Tablo 6'da hangi ölçme ve değerlendirme araçlarının ne sıklıkla kullandığı gösterilmiştir.

Tablo 4. 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Ölçme ve Değerlendirme Anlayışının Ünite Bazında İncelenmesi

Üniteler	Farklıyız, Arkadaşız		Geçmişte Biz		Sosyal ve Doğal Çevremiz		Zaman İçinde Teknoloji		Ekonomik Faaliyetler		Ben Bir Vatandaşım		Dünya Ailesi	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Geleneksel Anlayış	5	100	6	100	6	100	4	100	4	100	3	100	3	100
Çağdaş Anlayış	23	100	21	100	31	100	39	100	34	100	26	100	23	100
Toplam	28	100	27	100	37	100	43	100	38	100	29	100	26	100

Tablo 5. 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Ölçme ve Değerlendirme Araçlarının Genel Durumu

4. Sınıf Bazında Genel Frekans ve Yüzde	f	%
Geleneksel Anlayış	31	13,6
Çağdaş Anlayış	197	86,4
Toplam	228	100

Tablo 6. 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Ölçme ve Değerlendirme Araçları

Üniteler	Farklıyız, Arkadaşız	Geçmişte "Biz"	Sosyal ve Doğal Çevremiz	Zaman İçinde Teknoloji	Ekonomik Faaliyetler	Ben Bir Vatandaşım	Dünya Ailesi
Geleneksel anlayış							
D-Y Soruları	2	1	1	2	2	1	1
Eşleştirme Soruları	-	-	-	-	-	-	-
Çoktan Seçmeli	1	1	1	1	1	1	1
Testler							
Boşluk Doldurma	2	3	1	1	1	1	1
Cevabı	-	-	-	-	-	--	-
Sınırlandırılmış Sorular							
Kısa Cevaplı Sorular	-	1	3	-	1	-	-
Çağdaş anlayış							
Açık Uçlu Sorular	21	18	26	32	31	22	18
Kavram Haritaları	1	-	-	-	-	-	-
Tanılayıcı	-	-	-	--	-	-	-
Dallanmış Ağaç							
Proje	-	-	-	-	-	1	-
Araştırma/Rapor	-	2	1	9	-	-	-
Balık Kılçığı	-	-	1	-	-	-	-
Öz değerlendirme	-	-	-	-	-	-	-
Kavram Bulmacası	-	-	-	1	-	-	-
Tutum Ölçekleri	-	-	-	-	-	1	-
Çizim	-	-	3	-	2	2	2
Zihin Haritası	1	1	-	1	1	-	-
Diğer	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	28	27	7	43	38	29	26

Tablo 4, 5 ve 6 incelendiğinde, 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında çağdaş ölçme ve değerlendirme araçlarına daha fazla yer verildiği görülmektedir. Bu sınıf düzeyinde %13,6 oranında geleneksel ölçme ve değerlendirme araçlarına, %86,4 oranında ise çağdaş ölçme ve değerlendirme araçlarına yer verilmiştir. Ayrıca en sık kullanılan

çağdaş ölçme ve değerlendirme aracı açık uçlu sorulardır ve diğer çağdaş yaklaşımlara da çok fazla yer verilmediği tespit edilmiştir. Geleneksel ve çağdaş ölçme ve değerlendirme araçlarının kitaptaki genel durumuna ait örnekler aşağıdaki gibidir:

- Etkinlik-1 Kavram Haritası (s. 15).
- Etkinlik-3: Boşluk Doldurma Soruları (s. 23).
- Söyleyelim-4: Açık Uçlu Sorular (s. 78).

5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Ölçme ve Değerlendirme Araçlarına Ait Bulgular

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan ölçme ve değerlendirme durumlarına ait ünite bazında dağılım Tablo 7’de sunulmuş, Tablo 8’de sınıf seviyesine göre ölçme ve değerlendirme araçlarının genel durumu verilmiş ve ardından Tablo 9’da hangi ölçme ve değerlendirme araçlarının ne sıklıkla kullandığı gösterilmiştir.

Tablo 7. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Ölçme ve Değerlendirme Anlayışının Ünite Bazında İncelenmesi

Üniteler	Bir Bütünün Parçasıyız		Geçmişe Yolculuk		İnsan ve Çevre		Yaşamımızda Bilim ve Teknoloji		Ekonomi ve İnsan Yaşamı		Etkin ve Sorumluyum		Bu Dünya Hepimizin	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Geleneksel Anlayış	3	100	3	100	4	100	5	100	4	100	3	100	3	100
Çağdaş Anlayış	14	100	18	100	13	100	12	100	16	100	17	100	13	100
Toplam	17	100	21	100	17	100	17	100	20	100	20	100	16	100

Tablo 8. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Ölçme ve Değerlendirme Araçlarının Genel Durumu

5. Sınıf Bazında Genel Frekans ve Yüzde	f	%
Geleneksel Anlayış	25	19,5
Çağdaş Anlayış	103	80,5
Toplam	128	100

Tablo 9. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Ölçme ve Değerlendirme Araçları

Üniteler	Bir Bütünün Parçasıyız	Geçmişe Yolculuk	İnsan ve Çevre	Yaşamımızda Bilim ve Teknoloji	Ekonomi ve İnsan Yaşamı	Etkin ve Sorumluyum	Bu Dünya Hepimizin
Geleneksel Anlayış							
D-Y Soruları	1	1	2	2	-	-	-
Eşleştirme Soruları	-	-	-	-	1	-	-
Çoktan Seçmeli	1	1	1	1	1	1	1
Testler							
Boşluk Doldurma	1	1	1	2	2	1	-
Cevabı Sınırlandırılmış Sorular	-	-	-	-	-	-	-
Kısa Cevaplı Sorular	-	-	-	-	-	1	2
Çağdaş Anlayış							
Açık Uçlu Sorular	14	15	9	11	16	16	13
Kavram Haritaları	-	-	-	-	-	-	-
Tanılayıcı	-	-	-	-	-	-	-
Dallanmış Ağaç							
Proje	-	-	-	-	-	-	-
Araştırma/Rapor	-	3	4	1	-	1	-
Balık Kılçığı	-	-	-	-	-	-	-
Öz değerlendirme	-	-	-	-	-	-	-
Kavram Bulmacası	-	-	-	-	-	-	-
Tutum Ölçekleri	-	-	-	-	-	-	-
Çizim	-	-	-	-	-	-	-

Zihin Haritası	-	-	-	-	-	-	-
Diğer	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	17	21	17	17	20	20	16

Tablo 7, 8 ve 9 incelendiğinde 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında çağdaş ölçme ve değerlendirme araçlarına daha fazla yer verildiği görülmektedir. Bu sınıf düzeyinde %19,5 oranında geleneksel ölçme ve değerlendirme araçlarına, %80,5 oranında ise çağdaş ölçme ve değerlendirme araçlarına yer verilmiştir. En sık kullanılan çağdaş ölçme ve değerlendirme aracı açık uçlu sorulardır ve diğer çağdaş yaklaşımlara da çok fazla yer verilmediği görülmektedir. Geleneksel ve çağdaş ölçme ve değerlendirme araçlarının kitaptaki genel durumuna ait örnekler aşağıdaki gibidir:

- *Sorgulayıcı Sorular-2: Açık Uçlu Sorular (s. 26).*
- *Öğrendiklerimi Uyguluyorum-3: Afiş/Broşür Hazırlama (s.46).*
- *Doğru-Yanlış Soruları (s. 106).*

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan ölçme ve değerlendirme araçlarına ait bulgular

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan ölçme ve değerlendirme durumlarına ait ünite bazında dağılım Tablo 10'da sunulmuş, Tablo 11'de sınıf seviyesine göre ölçme ve değerlendirme araçlarının genel durumu verilmiş ve ardından Tablo 12'de hangi ölçme ve değerlendirme araçlarının ne sıklıkla kullandığı gösterilmiştir.

Tablo 10. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Ölçme ve Değerlendirme Anlayışının Ünite Bazında İncelenmesi

Üniteler	Bizim Değerlerimiz		Tarihe Yolculuk		Yeryüzünde Yaşam		Bilim ve Teknoloji Hayatımızda		Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim		Yönetime Katılıyorum		Uluslararası İlişkilerimiz	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Geleneksel Anlayış	7		6	100	8	100	4	100	4	100	4	100	6	100
Çağdaş Anlayış	22		24	100	26	100	23	100	33	100	26	100	18	100
Toplam	29		30	100	34	100	27	100	37	100	30	100	24	100

Tablo 11. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Ölçme ve Değerlendirme Araçlarının Genel Durumu

6. Sınıf Bazında Genel Frekans ve Yüzde	f	%
Geleneksel Anlayış	39	18,5
Çağdaş Anlayış	172	81,5
Toplam	211	100

Tablo 12. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Ölçme ve Değerlendirme Araçları

Üniteler	Bizim Değerlerimi z	Tarihe Yolculu k	Yeryüzünd e Yaşam	Bilim ve Teknoloji Hayatımızd a	Üretiyorum, Tüketiyorum , Bilinçliyim	Yönetime Katılıyoru m	Uluslararası İlişkilerimiz
Geleneksel Anlayış							
D-Y Soruları	1	1	1	1	1	1	1
Eşleştirme Soruları	1	3	2	-	1	1	3
Çoktan Seçmeli Testler	1	1	1	1	1	1	-
Boşluk Doldurma	2	1	1	2	1	1	1

Cevabı Sınırlandırılmış Sorular	-	-	-	-	-	-	-
Kısa Cevaplı Sorular	2	-	3	-	-	-	1
Çağdaş Anlayış							
Açık Uçlu Sorular	17	20	20	18	23	20	14
Kavram	1	-	1	1	1	1	-
Hartaları	1	1	1	-	1	1	1
Tanılayıcı	-	-	-	-	1	-	-
Dallanmış Ağaç	-	-	1	1	3	1	-
Proje	-	-	-	-	-	-	-
Araştırma/Rapor	-	-	-	-	-	-	-
Balık Kılçığı	1	1	1	1	1	1	-
Öz değerlendirme	2	2	2	2	2	2	2
Kavram Bulmacası	-	-	-	-	-	-	-
Tutum Ölçekleri	-	-	-	-	-	1	-
Çizim	-	-	-	-	-	-	-
Zihin Haritası	-	-	-	-	-	-	-
Diğer	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	29	30	34	37	37	30	24

Tablo 10, 11 ve 12 incelendiğinde 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında çağdaş ölçme ve değerlendirme araçlarına daha fazla yer verildiği görülmektedir. Bu sınıf düzeyinde %18,5 oranında geleneksel ölçme ve değerlendirme araçlarına, %81,5 oranında ise çağdaş ölçme ve değerlendirme araçlarına yer verilmiştir. Ayrıca en sık kullanılan çağdaş ölçme ve değerlendirme aracı açık uçlu sorulardır. Burada dikkat çekici bir diğer husus ise her ünite sonunda öz değerlendirme formunun yer almasıdır, görece diğer sınıf düzeylerine göre en çeşitli çağdaş ölçme ve değerlendirme araçları bu sınıf düzeyinde kullanıldığı belirlenmiştir. Geleneksel ve çağdaş ölçme ve değerlendirme araçlarının kitaptaki genel durumuna ait örnekler aşağıdaki gibidir:

- Kavram Bulmacası (s. 31).
- Öz değerlendirme Formu (s. 80).
- Sıra Sizde-3: Açık Uç/u Sorular (s. 146).

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Ölçme ve Değerlendirme Araçlarına Ait Bulgular

7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan ölçme ve değerlendirme durumlarına ait ünite bazında dağılım Tablo 13'te sunulmuş, Tablo 14'te sınıf seviyesine göre ölçme ve değerlendirme araçlarının genel durumu verilmiş ve ardından Tablo 15'te hangi ölçme ve değerlendirme araçlarının ne sıklıkla kullandığı gösterilmiştir.

Tablo 13. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Ölçme ve Değerlendirme Anlayışının Ünite Bazında İncelenmesi

Üniteler	İletişim ve İnsan İlişkileri		Türk Tarihine Yolculuk		Nüfus ve Yerleşme		Zaman İçinde Bilim		Ekonomi ve Sosyal Hayat		Yaşayan Demokrasi		Ülkeler Arası Köprüler	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Geleneksel Anlayış	8	100	4	100	4	100	4	100	4	100	4	100	4	100
Çağdaş Anlayış	29	100	41	100	36	100	25	100	39	100	34	100	19	100
Toplam	37	100	45	100	40	100	29	100	43	100	38	100	23	100

Tablo 14. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Ölçme ve Değerlendirme Araçlarının Genel Durumu

7. Sınıf Bazında Genel Frekans ve Yüzdelere	f	%
Geleneksel Anlayış	32	11.0
Çağdaş Anlayış	255	89.0
Toplam	287	100

Tablo 15. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Ölçme ve Değerlendirme Araçları

Üniteler	İletişim ve İnsan İlişkileri	Türk Tarihine Yolculuk	Nüfus ve Yerleşme	Zaman İçinde Bilim	Ekonomi ve Sosyal Hayat	Yaşayan Demokrasi	Ülkeler Arası Köprüler
Geleneksel Anlayış							
D-Y Soruları	1	1	1	1	1	1	1
Eşleştirme Soruları	3	1	1	1	1	1	1
Çoktan Seçmeli Testler	1	1	1	1	1	1	1
Boşluk Doldurma Cevabı	1	1	1	1	1	1	1
Sınırlandırılmış Sorular	2	-	-	-	-	-	-
Kısa Cevaplı Sorular	-	-	-	-	-	-	-
Çağdaş Anlayış							
Açık Uçlu Sorular	27	30	30	20	26	25	15
Kavram Haritaları	1	-	-	-	1	1	-
Tanılayıcı Dallanmış Ağaç	-	-	-	-	-	-	-
Proje	1	3	3	2	2	5	2
Araştırma/Rapor	-	5	1	1	3	3	2
Balık Kılçığı	-	-	-	-	-	-	-
Öz değerlendirme	-	-	-	1	-	1	-
Kavram Bulmacası	-	-	-	-	-	2	-
Tutum Ölçekleri	-	-	-	-	-	-	-
Çizim	-	3	2	1	3	2	-
Zihin Haritası	-	-	-	-	-	-	-
Diğer	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	37	41	40	29	43	38	23

Tablo 13, 14 ve 15 incelendiğinde 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında çağdaş ölçme ve değerlendirme araçlarına daha fazla yer verildiği görülmektedir. Bu sınıf düzeyinde %11,0 oranında geleneksel ölçme ve değerlendirme araçlarına, %89,0 oranında ise çağdaş ölçme ve değerlendirme araçlarına yer verilmiştir. Ayrıca en sık kullanılan çağdaş ölçme ve değerlendirme aracı bu sınıf düzeyinde de açık uçlu sorulardır. Sınıf seviyesi ve düzey arttığı için açık uçlu sorular diğer tüm düzey ve sınıflarda kullandığı gibi bu düzeyde kullanılmış ancak burada düzeye uygun olarak araştırma ve çizim gibi çağdaş ölçme ve değerlendirme araçlarının daha çok işe koşulduğu tespit edilmiştir. Geleneksel ve çağdaş ölçme ve değerlendirme araçlarının kitaptaki genel durumuna ait örnekler aşağıdaki gibidir:

- Birlikte Yapıyoruz-1: Eşleştirme Soruları (s. 14).
- Birlikte Yapıyoruz-4: Cevabı Sınırlandırılmış Sorular (s. 25).
- Yaparak Yaşayarak Öğrenme-4: Araştırma (s. 45).

TARTIŞMA ve SONUÇ

Elde edilen bulgu ve yorumlara göre 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ölçme ve değerlendirme durumlarıyla ilgili, en fazla çağdaş anlayışla oluşturulan ölçme ve değerlendirme araçlarına yer verildiği, ölçme ve değerlendirme araçlarının çeşitliliği bakımından en farklı ünitenin “Zaman İçinde Teknoloji” ünitesine rastlandığı ve çağdaş anlayışa oluşturulmuş ölçme ve değerlendirme araçları arasında en fazla açık uçlu soruların kullanıldığı tespit edilmiştir. Geleneksel ölçme ve değerlendirme araçlarından da yararlanılmakla birlikte çağdaş ölçme ve değerlendirme araçlarının tür bakımından çeşitlilik sağlanmadığı da görülmektedir. Alan yazında bu bulguları

destekleyen ve desteklemeyen çalışmalar mevcuttur. Göçer (2008)'de yapmış olduğu çalışmasında ders kitaplarının etkinlik içi ve tema sonu ölçme ve değerlendirme bölümleri incelenmiş, açık uçlu, boşluk doldurmalı, eşleştirmeli, çoktan seçmeli, doğru yanlış, 5N1K gibi farklı ölçme ve değerlendirme araçlarına yer verildiğini tespit etmiştir. Köse (2021) yapmış olduğu çalışmasında, geleneksel ölçme ve değerlendirme araçlarına daha fazla yer verildiğini tespit etmiştir.

Elde edilen bulgu ve yorumlara göre 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ölçme ve değerlendirme durumlarıyla ilgili, en fazla çağdaş anlayışla oluşturulan ölçme ve değerlendirme araçlarına yer verildiği, ölçme ve değerlendirme araçlarının çeşitliliği bakımından en farklı ünitenin “Geçmişe Yolculuk” olduğu ve çağdaş anlayışa oluşturulmuş ölçme ve değerlendirme araçları arasında en fazla açık uçlu soruların kullanıldığı tespit edilmiştir. Geleneksel ölçme ve değerlendirme araçlarından da yararlanılmakla birlikte çağdaş ölçme ve değerlendirme araçlarının tür bakımından çeşitlilik sağlanmadığı da görülmektedir. Hatta en az çeşitliliğin sağladığı sınıf düzeyi 5. sınıf ders kitabı olduğu tespit edilmiştir. Alan yazında bu bulguları destekleyen ve desteklemeyen çalışmalar mevcuttur. Köse (2021) yapmış olduğu çalışmasında, çağdaş ölçme ve değerlendirme araçlarının daha az oranda ve sınırlı çeşitte yer aldığı tespit etmiştir. Gültekin ve Nakiboglu (2015) yapmış oldukları çalışmalarında, ölçme ve değerlendirme amaçlı kullanımlarının yetersiz kaldığını belirlemişlerdir.

Elde edilen bulgu ve yorumlara göre 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ölçme ve değerlendirme durumlarıyla ilgili, en fazla çağdaş anlayışla oluşturulan ölçme ve değerlendirme araçlarına yer verildiği, ölçme ve değerlendirme araçlarının çeşitliliği bakımından en farklı ünitenin “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” olduğu ve çağdaş anlayışa oluşturulmuş ölçme ve değerlendirme araçları arasında en fazla açık uçlu soruların kullanıldığı tespit edilmiştir. Geleneksel ölçme ve değerlendirme araçlarından da yararlanılmakla birlikte çağdaş ölçme ve değerlendirme araçlarının tür bakımından çeşitlilik sağlanmadığı da görülmektedir. Alan yazında bu bulguları destekleyen ve desteklemeyen çalışmalar mevcuttur. Güven (2010) ders kitaplarıyla ilgili yapmış olduğu çalışmasında yapmış olduğu çalışmasında, kazanımları gerçekleştirmeye yönelik yeterince örnek bulunması, öğrencilerin sınıfta aktif rol almasını sağlaması gibi konularda yetersiz olduğunu tespit etmiştir. Bilgili (2011) ders kitaplarıyla ilgili yapmış olduğu çalışmasında değişimin gerçekleşmesi için öncelikle ders kitaplarındaki etkinlikler ile ölçme ve değerlendirme sorularında anlayış ve yöntem değişikliğine gidilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Aydemir ve Çiftçi (2008)'e göre öğrencilere ezbere yönlendiren ölçme ve değerlendirme araçları yerine onların üst düzey düşünme becerilerinin gelişmesini sağlayacak çağdaş ölçme ve değerlendirme araçlarının kullanılması gerektiği üzerinde durmaktadırlar.

Elde edilen bulgu ve yorumlara göre 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ölçme ve değerlendirme durumlarıyla ilgili, en fazla çağdaş anlayışla oluşturulan ölçme ve değerlendirme araçlarına yer verildiği, ölçme ve değerlendirme araçlarının çeşitliliği bakımından en farklı ünitenin “Nüfus ve Yerleşme” olduğu ve çağdaş anlayışa oluşturulmuş ölçme ve değerlendirme araçları arasında en fazla açık uçlu soruların kullanıldığı tespit edilmiştir. Geleneksel ölçme ve değerlendirme araçlarından da yararlanılmakla birlikte çağdaş ölçme ve değerlendirme araçlarının tür bakımından çeşitlilik sağlanmadığı da görülmektedir. Alan yazında bu bulguları destekleyen ve desteklemeyen çalışmalar mevcuttur. Çetin ve Çakır (2013) yapmış oldukları çalışmalarında, ders kitaplarında geleneksel ölçme ve değerlendirme araçlarına yer verilirken programda adı geçen alternatif ölçme ve

değerlendirme araçlarının hepsine yer verilmediğini tespit etmişlerdir. Çeçen ve Kurnaz (2015) yapmış oldukları çalışmalarında kitaplarda yer alan tema değerlendirme sorularının, soru türüne göre %50'sinin çoktan seçmeli olduğunu tespit etmişlerdir. Can ve Ogur (2022) yapmış oldukları çalışmalarında süreç odaklı ölçme ve değerlendirme yaklaşımı ve alternatif değerlendirme araçlarını içerme durumu bakımından ders kitaplarının yetersiz olduğunu tespit etmişlerdir. Cevahir Batmaz ve Dünder (2022) yapmış oldukları çalışmalarında en fazla açık uçlu, en az ise cümle tamamlama, eşleştirme ve kavram bulmaca türlerine, ölçme ve değerlendirme araçlarına en fazla 1. ünite, en az ise 3. ünite yer verildiğini tespit etmişlerdir.

ÖNERİLER

Bu sonuçlar doğrultusunda, sosyal bilgiler ders kitapları etkin ve üretken vatandaşlar ve sosyal bilimciler yetiştirmeye hizmet eden temel ders araçlarıdır. Kullanılan ölçme ve değerlendirme araçları ise bireylerin bu amaçların gerçekleşip gerçekleşmediğini belirlemede kullanılmaktadır. Bu anlamda ders kitaplarının ölçme ve değerlendirme açısından resmî programın öngördüğü çağdaş anlayışa uygun olarak hazırlanması, bireyin gelişimini ve öğrenme öğretme sürecini bir bütün olarak değerlendirmesini sağlayacak şekilde sunulması ve çağdaş ölçme ve değerlendirme araçlarının yer alması önemlidir. Her ne kadar sosyal bilgiler ders kitaplarında çağdaş anlayışla oluşturulan ölçme ve değerlendirme araçları daha fazla yer alsada çeşitliliğin sağlanması ve farklı çağdaş ölçme ve değerlendirme araçlarına yer verilmesi gerekmektedir. Böylelikle bireylerin bilişsel düzeylerine uygun biçimde ders kitaplarındaki üst düzey soru sayılarının artırılabilceği önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adanalı, K. ve Doğanay, A. (2010). Beşinci sınıf sosyal bilgiler öğretiminin alternatif ölçme-değerlendirme etkinlikleri açısından değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 271-292.
- Ar-Yavuz, G. (2007). İlköğretimde kullanılan ders kitaplarının öğretime yardımcı unsurlar açısından değerlendirilmesi. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Ataman, M. ve Kabapınar, Y. (2012). Sosyal bilgiler (4-5. sınıf) ölçme değerlendirme yöntemlerinin kullanılma-kullanılmama nedenleri ve uygulamaların yeterliliği. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 94-114.
- Aydemir, Y. ve Çiftçi, Ö. (2008). Edebiyat öğretmeni adaylarının soru sorma becerileri üzerine bir araştırma (Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi örneği). *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. V, (II), 103-115.
- Başol, G. (2013). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Bell, B. ve Bronwen, C. (2001). *Formative assessment and science education*. Dordrecht: Kluwer Academic.
- Bilgili, M. (2011). Coğrafya 9 ve 10. sınıf ders kitaplarındaki etkinlikler, ölçme ve değerlendirme çalışmaları ve etkileri. *Marmara Coğrafya Dergisi* (24), 201-217.
- Brookhart, S. M. (2001). Successful students formative and summative uses of assessment information. *Assessment in Education: Principles, Policy and Practice*, 8(2), 153-169.
- Can, E. ve Ogur, E. (2022). Ölçme ve değerlendirme aracı olarak türkçe ders kitapları. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 10(1), 120-135. <https://doi.org/10.29228/ijlet.56784>

- Cevahir-Batmaz, M., ve Dündar, H. (2022). Hayat bilgisi 3. sınıf ders kitabında yer alan ölçme ve değerlendirme araçlarının incelenmesi. *International Journal of Social Science Research*, 11(1), 17-39.
- Creswell, J. W. (1999). Mixed-method research: Introduction and application. In *Handbook of educational policy* (pp. 455-472). Academic Press.
- Çeçen, M. A. ve Kurnaz, H. (2015). Ortaokul Türkçe dersi öğrenci çalışma kitaplarındaki tema değerlendirme soruları üzerine bir araştırma. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(02), 11.
- Çetin, S. ve Çakır, M. (2013). 2007 biyoloji öğretim programındaki ölçme ve değerlendirme anlayışının ortaöğretim ders kitaplarına yansımalarının değerlendirilmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2).
- Darling-Hammond, L. (2005). *Professional development schools: schools for developing a profession*. Teachers College Press, 1234 Amsterdam Ave., New York, NY 10027.
- Demiralp, N. (2023). 9. sınıf coğrafya ders kitabında doğal sistemler ünitesinin ölçme değerlendirme sorularının kazanımlara uygunluğu üzerine bir değerlendirme. *International Social Mentality And Researcher Thinkers Journal (SMART)*, vol.9, no.78, 5487-5503.
- Demirel, Ö. (2000). *Plandan uygulamaya öğretim sanatı*. Pegem A Yayıncılık.
- Deveci, İ., ve Altıntaş, A. (2022). 2019 yılı fen bilimleri ders kitaplarının ölçme ve değerlendirme yaklaşımları açısından incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(1), 31-45. <https://doi.org/10.17556/erziefd.889171>
- Erkılıç, T. A. ve Can, S. (2018). Eğitim yönetimi ders kitaplarının içerik ve fiziksel özellikleri açısından incelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(4), 295-307.
- Göçer, A. (2008). İlköğretim Türkçe ders kitaplarının ölçme ve değerlendirme açısından incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 197-210.
- Gültekin, C., ve Nakiboğlu, C. (2015). Ortaöğretim kimya ders kitaplarının grafikler ve grafiklerle ilgili aktiviteler açısından incelenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (43).
- Güven, S. (2010). İlköğretim hayat bilgisi dersi ders ve öğrenci çalışma kitaplarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 35(156), 84-95.
- Güzel, D. ve Şimşek, A. (2014). Millî eğitim şûralarında ders kitapları. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(23), 172-216.
- Halis, İ. (2002). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Nobel Yayınları.
- İlhan, A. ve Gülersoy, A. E. (2019). 10. sınıf coğrafya dersi öğretim programı kazanımlarının yenilenmiş Bloom taksonomisine göre değerlendirilmesi. *International Journal of Geography and Geography Education* (39), 10-28. <https://doi.org/10.32003/iggei.474132>
- Karabulut, A. (2022). Türkçe Ders Kitaplarının Tamamlayıcı Ölçme ve Değerlendirme Araçları Bağlamında İncelenmesi. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 3(1), 79-92. <http://dx.doi.org/10.46321/bugu.79>
- Köse, M. (2021). Ortaokul fen bilimleri ders kitaplarının ölçme ve değerlendirme açısından incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 316-334. <https://doi.org/10.17556/erziefd.738444>
- Martin, E. (1998). Anthropology and the cultural study of science. *Science, Technology and Human Values*, 23(1), 24-44.
- MEB (1995). Millî eğitim bakanlığı ders kitapları yönetmeliği. *Tebliğler Dergisi*, No: 2434.

- MEB. (2024). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Miles, M. B. ve Huberman M. A (2015). *Nitel veri analizi: genişletilmiş bir kaynak kitap*. Çeviren Sadegül Akbaba-Altun ve Ali Ersoy, Pegem Akademi.
- Özçelik, D. A. (2011). *Ölçme ve değerlendirme*. Pegem Akademi.
- Wiggins, G. P. (1999). *Assessing student performance: Exploring the purpose and limits of testing*. Jossey-Bass.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Etik Metni: “Bu makalede dergi yazım kurallarına, yayın ilkelerine, araştırma ve yayın etiği kurallarına, dergi etik kurallarına uyulmuştur. Makale ile ilgili doğabilecek her türlü ihlallerde sorumluluk yazara aittir. Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi”nde belirtilen kurallara uyulduğunu ve “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler”e dayalı hiçbir işlem yapmadığımızı beyan ederim. Aynı zamanda tek yazarın çalışmaya katkıda bulunduğu, herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığını, tüm etik ihlallerde tüm sorumluluğun makale yazarına ait olduğunu beyan ederim. Bu çalışma doküman analizi ile yürütüldüğünden etik kurul izni gerekmemektedir.

Yazarın Katkı Oranı Beyanı: Yazarın katkı oranı %100’dür.

KATKI ORANI	KATKIDA BULUNAN YAZAR(LAR)
Fikir ve Kavramsal Örgü	Kadir Can ERBUDAK
Literatür Tarama	Kadir Can ERBUDAK
Yöntem	Kadir Can ERBUDAK
Veri Toplama	Kadir Can ERBUDAK
Verilerin Analizi	Kadir Can ERBUDAK
Bulgular	Kadir Can ERBUDAK
Tartışma ve Yorum	Kadir Can ERBUDAK

Finansal Destek: Bu araştırma herhangi bir fon almamıştır.

Bilgilendirilmiş Onam Beyanı: Bu araştırma onam formu gerektirmeyen türde yürütülmüştür.

Veri Kullanılabilirlik Beyanı: Bu çalışmada yer alan tüm veriler (<https://www.eba.gov.tr/arama?q=Ders%20kitaplar%C4%B1>) veri havuzunda yer almaktadır.

Çıkar Çatışması: Yazarın araştırma ile ilgili diğer kişi, kurum ve kuruluşlarla ve yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Bu eser CC BY (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.tr>) ile lisanslanmıştır.

Sorumluluk Reddi/Yayınca Notu: Tüm yayınlarda yer alan ifade, görüş ve veriler yazarın görüşleridir. IJETSAR ve/veya editör(ler), içerikte belirtilen herhangi bir fikir, yöntem, talimat veya üründen kaynaklanan kişiler veya mülke yönelik zararlardan ve ihlallerden sorumlu değildir.